

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

Fakulta stavební

Doplňující pedagogické studium

37. běh

Závěrečná práce DPS

Koncepce výuky dějin umění pro výtvarný obor ZUŠ

Vypracovala: BcA. Marie Polášková

Vedoucí práce: JUDr. Věra Libišová

Brno, březen 2005

Prohlašuji, že jsem celou diplomovou práci včetně příloh vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Brně dne 27.2.2005

Marie Polášková

Obsah

1	Úvod	4
2	Teoretický část	6
2.1	Výtvarný obor základní umělecké školy	6
	Obecná charakteristika	6
	Organizace výuky	6
	Zvláštnosti výuky VO ZUŠ	9
	Osobnost pedagoga	9
	Motivace	9
	Hodnocení	9
2.2	Integrace kapitol z historie výtvarných umění do výuky	10
	Výtvarné umění a výtvarná výchova	10
	Probuzení zájmu o výtvarné umění	11
	Cesta k samostatné tvorbě	12
2.3	Metodická inspirace	13
	Modelový výtvarný projekt	13
	a) Kapitoly z dějin výtvarného umění	14
	b) Osobní prožitek z uměleckého díla	27
	c) Aktivní tvorba	28
3	Praktická část	40
3.1	Dotazník	40
	Stručná charakteristika dotazníku	40
	Specifika jednotlivých otázek	40
	Vyhodnocení dotazníku	52
4	Přínos pro pedagogickou praxi	53
5	Seznam použité literatury	54
6	Abstract	55

1 Úvod

Popudem k tomu, abych jako zadání diplomové práce zvolila toto téma, byl fakt, že jsem se během výuky na VO ZUŠ setkala u žáků s fatální neznalostí dějin výtvarné kultury a s jejich neschopností jakkoli se v této tématice orientovat. Teoretické části této práce předcházela „Dotazník zjišťující míru informovanosti žáků I. stupně výtvarného oboru ZUŠ o historii výtvarného umění“, jehož konečné vyhodnocení mne utvrdilo v tom, jak moc je důležité věnovat tomuto tématu zvýšenou pozornost.

Umění, v tomto případě **výtvarné umění**, provází lidskou historii od nepaměti. S dávnými dochovanými obtisky člověka objevujeme stopy jeho umělecké tvorby v podobě rozličného množství artefaktů – počínaje zdobenými předměty denní potřeby, přes šperky až po nástěnné jeskynní malby sloužící možná k tajuplným obřadům.

Procházíme-li dějinami lidské kultury, máme možnost setkat se s uměleckou tvorbou prakticky na každém kroku. Některé z těchto úloh a funkcí umění jsou zřetelné na první pohled a přetrvávají celé věky. Jakmile však začneme umění sledovat hlouběji, nacházíme jeho další role a významy.

Mezi ně patří především role **informativní**, sdělující nějaký obsah – od náboženských témat až po osobní tvůrčí poselství. Pouštíme se tu na tenký led často iracionálního poznávání, protože mnohdy není snadné dešifrovat nabízené myšlenky a pochopit podstatu sdělovaného. Podobně s očekáváním a zároveň nejistotou zkoumáme magické obsahy, které artefakty skrývají. Procházíme tento imaginární prostor, ve kterém je možné jen stěží odhalit autorovu myšlenku, a proto může mít umělecké dílo pro každého z nás jinou dimenzi.

Umění může sloužit také jako **nástroj poznávání a uchopení skutečnosti**. Od magických a sakrálních významů pravěku, starověku a středověku se tak dostáváme ke zkoumání, zobrazování a vysvětlování viděné skutečnosti v renesanci, až po práci s vnitřním niterným světem člověka v 19. a 20. století. Vždy však dílo obsahuje tajemnou složku nepoznatelného – otisk autorovy osobnosti.

Tato diplomová práce se zabývá možností proniknout blíže do světa

významných uměleckých směrů a autorů nebo výtvarných fenoménů a jejich prostřednictvím nabídnout žákům základních uměleckých škol schopnost ukotvení vlastní tvorby, přirozený inspirativní zdroj a motivaci.

Následující řádky nabízejí možnost, jak nenásilnou formou integrovat kapitoly z dějin umění do výuky zejména I. stupně výtvarného oboru základních uměleckých škol. Možnost, jak děti formou vyprávění, i na ně navazujících diskusí a praktických projektů, seznámit s uměním a nabídnout jim tak rozličné souvislosti, rozšířit obzor o informace, náměty i výtvarné techniky.

2 Teoretický část

2.1 Výtvarný obor základní umělecké školy

Obecná charakteristika

Základní umělecká škola (dále jen ZUŠ) je řazena mezi školy nabízející nadstandardní umělecké vzdělání. Konkrétně se jedná o základní umělecké vzdělání rozšířené o přípravu na talentové zkoušky, které takto cíleně žádný jiný typ školy nenabízí. Poskytuje výuku ve čtyřech oborech - hudebním, literárně dramatickém, tanečním a výtvarném.

Struktura studia výtvarného oboru (dále jen VO) je členěna do šesti různých okruhů, odlišených podle věkových skupin žáků:

1. Přípravná výtvarná výchova (6-8 let)
2. Základní studium I. stupně (8-15 let)
3. Základní studium II. stupně (15 – 18 let)
4. Specializované studium (s preferencí některého předmětu)
5. Rozšířené studium (příprava ke studiu na VŠ s výtvarným zaměřením)
6. Studium pro dospělé

Organizace výuky

Výuka VO ZUŠ probíhá 3 vyučovací hodiny týdně formou pracovních skupin, které jsou v ideálním případě homogenní, s malým věkovým rozdílem. Není členěná přestávkami a má volnější ateliérový charakter dovolující individuální odpočinek. Zvláštní doplňující součástí výuky jsou *výstavy, přehlídky a soutěže*. V první řadě jsou důležité pro žáky i pro učitele díky možnosti porovnat výkon s ostatními, objevovat současné tendence a uvědomovat si své schopnosti. Druhotně také dávají

příležitost rodičům poznat lépe své děti a seznamují veřejnost s dětským výtvarným světem.

Učební plány VO ZUŠ jsou sestaveny podle státem navržených učebních osnov, které určují vzájemný poměr výtvarných činností. Preambule učebních osnov pro VO ZUŠ zní:

„Výtvarný obor ZUŠ se obrací ke všem dětem a mladým lidem, kteří projevují zájem o výtvarné vzdělávání. Usiluje o to, aby žák podle svých schopností získával hlubší náhled na okolní svět a na sebe sama a dokázal ho výtvarně vyjádřit.“

(Roeselová, V. *Didaktika výtvarné výchovy V. Praha, UK, 2003, na 113s.*)

Obsah výuky VO ZUŠ se dotýká všeho, co žák vnímá svými smysly, co má v paměti, co jej inspiruje, ovlivňuje, zkouší, co má a co nemá rád. Impulsem pro kreativní činnost jsou tedy vnímání, prožívání, myšlení, úvahy, sny, představy. Ty prostřednictvím výtvarných aktivit získávají svoji novou metamorfovanou, symbolickou a přesto skutečnou podobu. Nelze samozřejmě využít všech výtvarných technik a postupů, nejen proto, že by to vyžadovalo opravdu všestrannou osobnost pedagoga, ale především z časových důvodů, neboť v čase vyhrazeném výuce by tak nešlo učinit smysluplně. Je tedy nutné podobu výuky zúžit a nabídnout vícero možností, jak některé partie učiva upřednostnit a jiných se dotknout jen okrajově. Pedagog si ji volí samostatně v harmonii s vlastním pojetím a osobnostním laděním. K dispozici je celá řada *modelových výukových programů pro VO ZUŠ*, které mohou posloužit jako užitečný vzor a inspirace při tvorbě individuálního systému. Příklady takovýchto modelových programů uvádí ve své práci například Věra Roeselová, která je i sama jejich autorkou:

- *Most mezi výtvarným projevem dětství a dospívání* (Roeselová Věra)
- *Mezi linií, barvou, tvarem a zajímavým námětem* (Cikánová Karla)
- *Metodické impulsy* (Černý Ladislav, Fischer Daniel)
- *Smyslová a duchovní výchova* (Pohnerová Marta)
- *Artefiletika* (Slavík Jan)

(Roeselová, V. *Didaktika výtvarné výchovy V. Praha: UK-PF, 2003, na straně 136 – 169*)

Níže uvádím příklad nejčastěji užívaného učebního plánu, z něhož je patrné, že výtvarná kultura – kapitoly z výtvarné historie – která je předmětem této práce, má odlišné místo ve výuce různých věkových skupin. Zatímco pro I. stupeň studia (8-15 let) je charakteristické její nenásilné prostoupení ostatními předměty bez zásadní specifikace, ve II. stupni studia (15-18 let) už tvoří jeho nedílnou vědomou součást.

Základní studium – varianta A

a) I. stupeň studia

Předmět	Počet hodin
Plošná tvorba	54
Prostorová tvorba	21
Objektová a akční tvorba	12
Výtvarná kultura	Počet hodin není vymezen
Volitelná náplň výuky	12
Celkový počet vyučovacích hodin	99

b) II. stupeň studia

Předmět	Počet hodin
Plošná tvorba	42
Prostorová tvorba	18
Objektová a akční tvorba	12
Výtvarná kultura	15
Volitelná náplň výuky	12
Celkový počet vyučovacích hodin	99

Plošná tvorba – se dotýká zkušeností kreslířských, malířských, grafických - *linie, tvaru, barvy*

Prostorová tvorba – se dotýká zkušeností modelování, tvarování, konstruování a posunuje linii, tvar a barvu do prostoru a rozšiřuje ji o *objem, světlo, stín, strukturu*

Objektová a akční tvorba – se dotýká zkušeností *osobního prožitku* (pracuje s gestem, pohybem, hudbou, dramatem), *land-artu, body-artu*

Výtvarná kultura – se dotýká *interakce mezi člověkem a uměním*, umožňuje jejich vzájemný dialog, učí hledat inspiraci, vytvářet asociace a souvislosti

Zvláštnosti výuky VO ZUŠ

Výtvarná tvorba je jednou z nejintimnějších aktivit, při níž člověk obnažuje svoji duši. Místo, kde se tak děje, by mělo být příznivým místem pro komunikaci a otevřený dialog o sobě i okolním světě.

Osobnost pedagoga

Atmosféru tohoto prostoru, stejně jako atmosféru skupiny žáků, kteří se zde scházejí, v případě VO spoluvytváří pedagog ještě větší mírou, než je běžné. Je třeba uvolněného, přátelského přístupu a především stoprocentní podpory individuálních schopností každého žáka. Pedagog je v ateliéru VO „*průvodcem*“, nikoli nadřazeným žákem. Ideálem je tu učitel svobodný a zapálený, který nabízí individuální vztah k tématu, k řešení otázek a výběru prostředků pro jejich vyjádření.

Motivace

Podmínkou správného přijetí úkolu žáky je podnětnost. Pedagogem předložený návrh musí oslovit. Vyvolat emoce, zkušenosti, rozumové úvahy...atd. Jádrem správné motivace je přímý osobní prožitek, nebo oživení vzpomínek. Pedagog by se měl snažit různou formou – vyprávěním, četbou, poslechem hudby, návštěvou galerie nebo atelieru umělce, projekcí, dramatickou etudou - naléhavost motivace nejen vyvolat, ale také ji udržet. Je nadmíru důležité nehledat náměty mimo oblast dětských zájmů a zkušeností, vhodně je propojit s výtvarnou technikou a správně časově rozvrhnout.

Hodnocení

Nejzapeklitějším oříškem VO je hodnocení výsledné práce. Mělo by být pro žáka podnětné, nenásilně ho přimět k zamyšlení, učit ho přijmout cizí názor a vypořádat se s ním. Tvořivá činnost je záležitost subjektivní. Proto zde podle mne není místo pro direktivní hodnocení číselnými nebo jednoslovnými stupnicemi. Spontánní diskuse nad rozdílnostmi jednotlivých prací děti nejen nezraní, ale učí je obecné otevřenosti a toleranci. Hodnocení dětských prací (osobitosti, empatie, citlivosti) je začátkem cesty vedoucí k přijímání a pochopení výtvarné historie a kultury.

2.2 Integrace kapitol z historie výtvarných umění do výuky

Výtvarné umění a výtvarná výchova

Bezesporu existuje přímé propojení uměleckého díla a výtvarného projevu dětí. Dobrý pedagog dokáže prostřednictvím výtvarné historie nenásilně inspirovat. Umění tak prostupuje dětským viděním i chápáním skutečnosti a v neposlední řadě poskytuje pedagogice výtvarné výchovy nekonečné množství podnětů, a tak i možnost neuvíznutí ve stereotypch. V konečném důsledku má pro žáky seznámení s výtvarnou kulturou tyto základní funkce:

- ukázat různé principy tvorby
- seznámit s četnými vyjadřovacími prostředky
- zjistit, jak využívat a řešit výtvarný problém
- naučit, jak vyjádřit pohyb a prostor
- podporovat hledání asociací a významů

Podstatou toho, proč dětem výtvarné umění nabízet jako motivaci a inspiraci, je snaha pevně zakotvit výtvarnou kulturu v jejich životě tak, aby ji potřebovaly, uměly použít a měly ji rády. Zapojení výtvarné historie do výuky VO umožňuje pohlédnout na výtvarné umění v jeho spojitostech s dalšími aspekty života – s přírodou, vnějšími i vnitřními prožitky a příběhy. Uplatňují se tři základní cesty jak toto zprostředkovat:

1. intuitivně - prožitková

Spontánní interakce mezi žákem a artefaktem, prožití a vyjádření jeho nálady, obsahu či formy.

2. analytická

Snaha o porozumění artefaktu, prostřednictvím hledání jeho srozumitelnosti, srovnávání námětu, formy, tématu.

3. kulturně – historická

Klasický chronologický přístup k postihnutí dějin umění, časová posloupnost a osa, vývoj slohů a směrů, jejich návaznost

Probuzení zájmu o výtvarné umění

Pro navázání vřelého vztahu k umění, okolnímu světu a člověku je důležité poznání a pochopení především *současného výtvarného umění*. To oslovuje aktuálním jazykem, srozumitelně a svým způsobem nastavuje zrcadlo. Mělo by dnes být samozřejmostí neopomíjet nejnovější trendy výtvarného umění a zapojovat do výuky i prvky konceptuálního, akčního a objektového umění, land-artu, body-artu a performance, atd.

K porozumění výtvarnému umění je důležitá i schopnost přiblížit se výtvarnému jazyku, neboť napomáhá snadnějšímu vyjádření pocitů, které umění vyvolává, a přijímání interpretací výtvarného projevu druhých.

Základem je seznámení s výtvarnou kulturou prostřednictvím *reprodukcí*, jež se bezprostředně dotýkají osobních zkušeností žáků. Je důležité dát jim možnost vybrat si podle vlastních potřeb a nalézt si tak k reprodukcím vztah. Je-li pedagogickým záměrem motivovat prostřednictvím výtvarné historie, je nezbytné ukázat žákům co nejvíce ukázek, aby nebyli ovlivněni jedním pohledem nebo řešením. Starší metody výuky tvoří *demonstrace výtvarného díla* a *besedy o umění*.

Současný trend je takový, že zmíněné metody výuku doplňují, ale jsou rozšířeny o vlastní aktivitu žáků:

- *výtvarná parafráze* – volné předělání ukázky, změny v barevnosti, formě nebo technice, výřez, změna materiálu, kopie
- *analýza uměleckého díla* – slovní nebo výtvarná, popis a rozbor uspořádání linie, barevnosti, kompozice, kontrastu, harmonie...
- *aktivní reakce na reprodukci* – individuální přetváření artefaktu, volná inspirace
- *animace v galerii* – konkrétní činnost inspirovaná názvem výtvarného díla, haptickým prožitkem, materiálými asociacemi nebo výtvarnou formou (galerie a muzea nabízejí rozšíření funkce těchto institucí o přímý kontakt s veřejností prostřednictvím výtvarných ateliérů)

Své opodstatnění ve vnímání výtvarné kultury mají dva přístupy – *emocionální* a *racionální*, jež by se měly vzájemně střídat a být pedagogem doplněny o přístup prožitkový.

Emocionální přístup

- umožňuje pozorně a citlivě vnímat artefakt
- umožňuje vcítit se do jeho účinků, utvořit si kladné nebo záporné hodnocení a uvažovat o něm
- umožňuje vnímat vztahy mezi artefaktem a přírodou, vztahy mezi svou fantazií a výtvarným projevem

Racionální přístup

- soustředí se na vztahy obrazotvorných prvků jako jsou proporce, světlo a stín, barevnost, rytmus, harmonie, kontrast, kompozice, perspektiva, forma a obsah...
- umožňuje vnímat artefakt v jeho historických vztazích, srovnávat časová období a autory, vnímat proměny motivů

Cesta k samostatné tvorbě

Hlavním cílem seznámení žáků s výtvarným uměním a jeho historií je rozvoj estetického vztahu ke světu – *rozvoj vnímání, chápání a hodnocení krásy*. V návaznosti na to tedy i *rozvoj vlastních uměleckých schopností a dovedností a umělecké tvořivosti*. Výchova uměním vede k zušlechtění citění, myšlení i chování, což se poté druhotně projeví na konkrétním jednání ve vztahu ke světu, v péči o životní prostředí, i osobní kulturu. Je tedy patrné, že umění se realizuje v celé řadě funkcí:

- *podněcování aktivity a iniciativy*
- *kultivace citlivosti, senzibility a vnímavosti*
- *rozvoj imaginace*
- *schopnost intenzivního prožitku*
- *vnímání krásy*
- *rozvoj ekologického citění*
- *rovnováha racionálního a iracionálního postihu světa*
- *rozvoj vkusu a životního stylu*
- *humanizace a vytváření hodnotového systému*
- *vnímání a respekt rozličných kultur*
- *schopnost reakce na kritiku a tvorba vlastního názorového stanoviska*

2.3 Metodická inspirace

Metodická část se cíleně vztahuje na žáky VO ZUŠ *Základního studia I. stupně*, s možností individuálního rozšíření i na skupinu *PVV-přípravnou výtvarnou výchovu*, neboť požadavky těchto dvou skupin (co se výtvarné kultury týče) jsou obdobné. Přesto je samozřejmě nutné obzvláště praktické úkoly a postupy přizpůsobit věkové odlišnosti žáků. Úvodem je důležité stručně si charakterizovat cílenou skupinu:

Přípravná výtvarná výchova – vzdělává děti od 6 do 8 let. V tomto období je důraz kladen hlavně na všestranný rozvoj a postupné seznamování s vyjadřovacími prostředky a výtvarnými formami. Veškeré aktivity vycházejí především z výtvarných her a probíhají impulsivně a spontánně.

Základní studium I. stupně – je určeno dětem od 8 do 15 let. Je charakterizováno snahou o překonání dětského výtvarného projevu. To znamená snahou o optimální zvládnutí přechodu z výtvarného projevu dětství na dospívání, přechodu od spontánnosti k promyšlenému přístupu v tvůrčí činnosti.

Modelový výtvarný projekt

Nutnost vytvořit si jakýsi individuální systém zapojení historie umění do výuky VO ZUŠ byla iniciována už zmíněným dotazníkem a také mým osobním přesvědčením o potřebnosti vzájemné interakce dětí a umění. Vycházím ze skutečnosti, že je třeba tak činit prostřednictvím aktivit a metod, které v dětech vzbudí přirozený zájem. Metodickou část této práce tvoří jakýsi koncept toho, jak by mohla integrace kapitol z výtvarné historie do VO ZUŠ vypadat v praxi.

Jako jeho základní formu jsem zvolila *projektovou metodu výtvarných řad*, která se mi jeví jako nejvhodnější. Podstatu této metody totiž tvoří delší časový úsek a uplatnění poznatků z více sfér. Je tedy možné věnovat se dlouhodobě různým podobám zadaného tématu. Dochází k jakémusi řetězení úloh, při kterém se spontánně odkrývají všechny možné souvislosti, vlastně podobně jako k tomu ve skutečné historii (nejen) umění dochází. Další výhodou této formy výuky je, že v ní mohou žáci nabídnuté téma vlastní aktivitou přímo ovlivnit.

Pojetí výtvarné řady, v souvislostech s dějinami umění jak je tady předkládám, je možné podle podmínek (potřeb skupiny) časově pozměňovat. Cíleně vkládat její jednotlivé části do výuky řekněme jednou za měsíc, nebo ji rozdělit na 2-4 celky a ty zařadit do výuky postupně během celého jednoho roku. .

Modelový výtvarný projekt zaměřený konkrétně na výtvarnou kulturu a historii jsem rozdělila na tři základní části - *kapitoly z dějin umění - osobní prožitek - aktivní tvorbu*. Ty jsou však dětem předkládány uceleně, neboť pouze jejich vzájemnou interakcí se docílí ideálního konečného efektu.

Cílem není kopírovat styl umělců, ale pokusit se pochopit jejich východiska a záměry a vlastní tvorbou se jim přiblížit. Poznávat spontánně a intuitivně, nikoli opakováním encyklopedických dat. Je důležité, aby se děti seznámily s některými etapami a směry výtvarného umění prostřednictvím osobního zážitku a vlastní tvořivé činnosti.

a) Kapitoly z dějin výtvarného umění

Součástí poznávání a pochopení dějin výtvarné kultury je samozřejmě jakýsi faktografický základ. V hodinách VO ZUŠ není časově možné ani vhodné konat nějaké pravidelné přednášky, při nichž by si děti ještě navíc dělaly zápisky. Přesto je užitečné, především formou vyprávění nabídnout postupně dětem přehled o základním chronologickém řazení a časové posloupnosti uměleckých slohů a směrů, autorů a výtvarných fenoménů. A v neposlední řadě i to, kde v případě nutnosti informace o nich hledat.

Základ této faktografické části projektu tvoří základní charakteristika důležitých etap vývoje dějin umění s odkazy na užitečnou literaturu. Není problém z nich v případě potřeby nebo zájmu vytvořit A4 pracovní listy, které si žáci později mohou řadit do svých složek.

1. PREHISTORICKÉ UMĚNÍ	
<i>cca 2 000 000 – 500 př.n.l.</i>	
1. obecná charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> - umění předhistorické doby, tedy z epoch lidského vývoje, z nichž se nedochovaly písemné záznamy – doba kamenná (paleolit, mezolit, neolit), doba bronzová, doba železná - nejstarší kamenné nástroje, naleziště jeskyně Olduvai Gorge - pěstní klín - nože, rydla, škrabáky, vrtáky pravděpodobně první umělecké zobrazování např. otisky nohou, naleziště jeskyně Toiran - keramika, později hrnčířský kruh - na konci pak kov, kovolitectví, kovotepectví – zbraně, šperky
2. malířství	<ul style="list-style-type: none"> - především malby na stěnách jeskyní námět – zvířecí – koně, zubři, mamuti, nosorožci, bizoni... technika – drcené nerosty, tuk, voda motivace – kult lovecký, plodnosti, magie a rituály naleziště – jeskyně Altamira (Španělsko), Lascaux, Niaux (Francie), atd.
3. sochařství	<ul style="list-style-type: none"> námět – především zvířecí a ženské postavy – Venuše např. medvěd z jeskyně Montespan, Venuše věstonická, Venuše s křivou tváří (Dolní Věstonice) keramika – nejstarší nádoby z hliněných proužků, vypalované, zdobené
4. architektura	<ul style="list-style-type: none"> megalitické stavby – <i>menhiry, kromlechy, dolomeny</i> - kultovní místa, posvátná obřadiště – tvořena vysokými kameny (až 23 m) naleziště – Carnac(Francie), Stonehenge (Anglie), atd.
5. literární prameny	<ul style="list-style-type: none"> <i>Dějiny umění pravěku a starověku</i> (Kubišta František) <i>Pravěk a umění přírodních národů</i> (Lommel Andreas) <i>Prehistorické jeskyně</i> (Svoboda Jiří) <i>The portable art of mesolithic europe</i> (Plonka Tomasz) <i>Příběh umění</i> (Gombrich E.H.) <i>Dějiny umění</i> (Pijoan y Soteras Jose)

2. STAROVĚKÉ UMĚNÍ	
<i>cca 5000 př.n.l. – cca 500 n.l.</i>	
1. obecná charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> - umění Egypta, Mezopotámie, Kréty, Mykén - Antika – umění Řecka a Říma, Etruské umění
2. malířství	<p>Egypt – bylo především ornamentálním písmem o životě lidí a bohů, postavy znázorňovány z profilu, trup a oko zepředu, sloužilo náboženství a panovníkovi, barva nereálná – pouze symbol, pásová perspektiva – přírodní pigment na omítce, náměty zvířecí, náboženské i neživota</p> <p>Řecko – malířství nedochováno, fresky, malba na desce, malba na keramice</p> <p>Řím – freskové malířství, snaha o reálné zobrazení – např. malba v <i>Liině vile</i> (Pompeje)</p>
3. sochařství	<p>Egypt – životní a nadživotní velikost, správné proporce, často barveny, pohřební masky, reliéfy</p> <p>– znázorňují především panovníky a božstvo, Sfinga (20m)</p> <p>Řecko – takřka nedochováno, pouze kopie, sochy atletů a žen v dlouhém šatu, živost, krása, harmonie</p> <p>Řím – čerpá z řeckého sochařství</p>
4. architektura	<p>Egypt</p> <ul style="list-style-type: none"> - pyramidy – Džoserova – nejstarší, Cheopsova – nejvyšší (146m) - mastaby (podzemní hrobky) - chrámy – Karmak, Luxor – materiál – kámen a dřevo <p>Řecko</p> <p>chrámy ze dřeva a kamene, důležitou roli má sloup</p> <p><i>památky:</i></p> <p>Parthenón, Akropole, Artemidám chrám v Efesu</p> <ul style="list-style-type: none"> - divadla, lázně, hipodromy (závodiště) <p>Řím</p> <p>poprvé se objevuje kulatá klenba, kupole – bazilika (základ pozdějších chrámů), amfiteátr (divadlo), thermy (lázně), fórum (centrum života – náměstí), akvadukt (vodovod), mosty, vítězné oblouky</p> <p><i>památky:</i></p> <p>Panteon, Koloseum</p>

5. literární prameny	<p><i>Příběh umění</i> (Gombrich E.H.)</p> <p><i>Dějiny umění</i> (Pijoan y Soteras Jose)</p> <p><i>Cesty výtvarného umění</i> (Bauer Alois)</p> <p><i>Dějiny výtvarné kultury</i> (Mráz Bohumir)</p> <p><i>Umění pravěku a starověku</i> (Vlčková Ludmila)</p> <p><i>Antické umění</i> (Strong Donald E.)</p> <p><i>Umění starověkého Egypta</i> (Pavlasová Kateřina)</p>
-----------------------------	--

3. GOTIKA	
<i>cca 1200 – 1500 n.l.</i>	
1. obecná charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> - inspirováno křesťanskou církví a náboženstvím - příklon k realitě a skutečnému prožívání - uvolnění a zlidštění výrazu, jemnější emocionální modelace obličejů - alegorie – podobenství
2. malířství	<ul style="list-style-type: none"> - snaha o znázornění reality - portrét, - nástěnná malba (freska), desková malba, knižní malba (ilustrace) – <i>Velislavova bible</i>, <i>malba na sklo</i> - tempera - jednobarevné pozadí, užívání zlata <p><i>představitelé:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Giotto do Bondone (Itálie) - u nás většina anonymní (tzv. Místři) – Mistr vyšebrodský, Mistr třeboňský, Mistr Theodorik (výzdoba kaple sv. Kříže na Karlštejně), Mistr litoměřický (výzdoba kaple sv. Václava v chrámu sv. Víta)
3. sochařství	<ul style="list-style-type: none"> - obvykle se objevuje jako součást architektury - reálný výraz, ale bez pohybu, strnulé postavy - ve tváři snaha o postihnoutí výrazu - náboženské motivy, madony (Panna Maria) a piety (Panna Maria s tělem mrtvého Krista) <p><i>představitelé – Petr Parléř , bratři z Kluže</i></p>
4. architektura	<ul style="list-style-type: none"> - zdůraznění směru vzhůru (protažení), zeštíhlení staveb, klenby a

	<p>oblouky</p> <ul style="list-style-type: none"> - okna s kružbou, vitráží, rozety (kulatá okna) - především chrámové stavby – katedrály, ale i hrady, měšťanské domy, radnice - staví z kamene, ale i cihel (buchet) <p><i>představitelé – Matyáš z Arrasu (Zahájil stavbu sv, Víta a Karlštejna), Petr Parléř , Benedikt Ried, Matěj Rejsek</i></p> <p><i>památky – hrady – Pernštejn, Zvíkov, Kost, Loket, mosty – nejstarší český most v Písku, katedrály – chrám sv. Víta v Praze, sv. Barbory v Kutné Hoře, Notre Dame, Chartres (Francie), Westminsterský chrám (Anglie), Štěpánský chrám (Rakousko), atd.</i></p>
5. literární prameny	<p><i>Příběh umění (Gombrich E.H.)</i></p> <p><i>Dějiny umění (Pijoan y Soteras Jose)</i></p> <p><i>Cesty výtvarného umění (Bauer Alois)</i></p> <p><i>Dějiny výtvarné kultury (Mráz Bohumir)</i></p> <p><i>Dějiny umění v datech (Ochda George)</i></p> <p><i>Románské a gotické umění (Kidson Peter)</i></p> <p><i>Česká malba gotická (Matějček Antonín)</i></p> <p><i>Česká gotická desková malba (Pěšina Jaroslav)</i></p> <p><i>České gotické sochařství (Homolka Jaromír)</i></p> <p><i>Díla gotických mistrů (Šamšulová Eva)</i></p> <p><i>Pražské gotické kostely (Líbal Dobroslav)</i></p> <p><i>Svět gotické katedrály (Ullmann Ernst)</i></p>

4. RENESANCE	
<i>cca 1500 – 1600 n.l.</i>	
1. obecná charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> - nejen v umění, propojena s rozkvětem v oblasti vědy a techniky - vzkříšení antických ideálů - odklon od dosavadních témat a forem, snaha o osvobození člověka, humanismus
2. malířství	<ul style="list-style-type: none"> - stále převaha náboženských témat, alegorie, portréty, náměty z historie - zachycení psychiky, duševního stavu, emoce - fresky, deskové malířství

	<ul style="list-style-type: none"> - vznik <i>olejomalby</i> - perspektiva <p><i>představitelé:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - hlavně Itálie – Masaccio, Sandro Botticelli (Zrození Venuše), Leonardo da Vinci (všestranně nadaný člověk, zvládl anatomii i perspektivu – <i>Mona Lisa</i>, <i>Poslední večeře</i>, <i>Dáma s hranostajem</i>, atd.), Tizian, Tintoreto (<i>Zuzana v lázni</i>), Veronese - Jan Van Eyck, Hieronymus Bosch (<i>Zahrada pozemských rozkoší</i>), Pieter Brueghel (<i>V zemi peciválů</i>), El Greco, Albrecht Dürer, atd. - u nás – Giuseppe Arcimboldo, Hans von Aachen
3. sochařství	<p><i>představitelé:</i></p> <p>Donatello (socha <i>David</i>), Michelangelo Buonarroti (<i>Pieta</i>, <i>Mojžíš</i>)</p>
4. architektura	<ul style="list-style-type: none"> - stavby jsou tvořeny pro člověka, neohromují, má se zde cítit příjemně - sloupořadí, kupole, klenby - zdobení – omítka, štuk - církevní stavby ustupují, hlavní místo má stavba <i>paláců</i> <p><i>představitelé a památky:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Bruneleschi, Donato Bramante (původní <i>chrám sv. Petra</i> v Římě), Michelangelo Buonarroti, Paladio Andrea - Wohlmüt, zámky – <i>Opočno</i>, <i>Velké Losiny</i>, náměstí – <i>Telč</i>, <i>Jičín</i>, paláce – <i>Belvédér</i>, <i>letohrádek Hvězda</i>, <i>Schwarzenberský palác</i>
5. literární prameny	<p><i>Příběh umění</i> (Gombrich E.H.)</p> <p><i>Dějiny umění</i> (Pijoan y Soteras Jose)</p> <p><i>Cesty výtvarného umění</i> (Bauer Alois)</p> <p><i>Dějiny výtvarné kultury</i> (Mráz Bohumir)</p> <p><i>Dějiny umění v datech</i> (Ochda George)</p> <p><i>Dějiny renesance</i> (Johnson Paul)</p> <p><i>Italská renesance</i> (Burke Peter)</p> <p><i>Umění italské renesance</i> (Toman Rolf)</p>

5. BAROKO	
<i>cca 1700 – 1800 n.l.</i>	
1. obecná charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> - snaha o zesílení účinku uměleckého díla - okázalost a nádhera - zdůraznění citového prožitku, naléhavosti a přesvědčivosti - monumentální účinek a velkolepý zážitek - kultury světců
2. malířství	<ul style="list-style-type: none"> - dramatické kompozice, emocionalita, expresivita - silný světelný kontrast – technika <i>šerosvitu, a temnosvitu</i> (kontrast světla a tmy a jejich přechody) - barevný efekt, realistické znázornění pohybu, vzrušení - náměty z mytologie, historie, alegorie, honosné portréty - fresky (klenby a nástropní malby) <p><i>představitelé:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Carravagio, Diego Velásquez, P. P. Rubens (<i>Tři grácie, Zuzana v lázni</i>), Rembrandt van Rijn (<i>Noční hlídka</i>), Vermeer van Delf - Karel Kréta, Peter Brandl, Jan Kupecký, atd.
3. sochařství	<ul style="list-style-type: none"> - figurální plastika - náboženské náměty, dramatický vzruch, mystické kouzlo, zanícenost - vzdušné, rozevláté šaty - sochařství vkládáno do architektury <p><i>představitelé:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Lorenzo Bernini, Matyáš Bernard Braun (alegorie ctností a neřestí na zámku Kuks, sochy na Karlově mostě), Jan Brokof (první socha na Karlově mostě – sv. Jan Nepomucký), Ferdinand Maxmilián Brokof (socha Turka na Karlově mostě)
4. architektura	<ul style="list-style-type: none"> - prostorová členitost, oblé křivky a nepravidelné linie, složité útvary - promyšlené kombinace materiálů (kámen, štuk, drahé kameny, zlacení) - bohatá výzdoba malbou i plastikou, využití světla a stínu v prostoru - církevní stavby, paláce, domy, zámky, pevnosti <p><i>představitelé:</i></p>

	<i>Lorenzo Bernini</i> (dostavil chrám sv. Petra v Římě), <i>Francesco Borromini</i> , <i>J.B.Fischer z Erlachu</i> , <i>Lukáš Hildebrandt</i> (zámek Belveder ve Vídni), <i>Christopher Wren</i> (katedrála sv. Pavla v Londýně), <i>Kryštof Diezenhofer</i> (chrám sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze), <i>Kilián Ignác Diezenhofer</i>
5. literární prameny	<i>Příběh umění</i> (Gombrich E.H.) <i>Dějiny umění</i> (Pijoan y Soteras Jose) <i>Cesty výtvarného umění</i> (Bauer Alois) <i>Dějiny výtvarné kultury</i> (Mráz Bohumir) <i>Dějiny umění v datech</i> (Ochda George) <i>Barokní umění</i> (Vlnas Vít) <i>Umění evropského baroka</i> (Nesejt František) <i>České baroko</i> (Kalista Zdeněk) <i>Baroko v Čechách</i> (Burian Jan)

6. ROMANTISMUS	
<i>přelom 18. a 19. století</i>	
1. obecná charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> - snaha o návrat k přírodě - důraz na citové prožitky, vášně, přirozenost - tvůrčí svoboda autora, snovost a fantazie - uvolnění představivosti a imaginace - odpor proti chladné vyumělkovanosti a nepřirozenosti - snaha idealizovat minulost - obliba neobvyklosti, dobrodružnosti, tajemnosti - zájem o exotiku, Orient
2. malířství	<ul style="list-style-type: none"> - náměty ze středověkých dějin minulosti - časté zobrazení přírody, zdůraznění malebnosti, dramatičnosti, nespoutanosti, fantastické výjevy - kult rytířství, inspirace v historii <p><i>představitelé:</i></p> <p><i>Eugène Delacroix</i> (<i>Svoboda vedoucí lid na barikádu</i>), <i>Théodore Géricault</i> (<i>Vor medúzy</i>), <i>Francisco Goya</i> (<i>Nahá Maja, Oblečená Maja</i>), <i>Antonín Mánes</i>, <i>Josef Navrátil</i> (<i>zátíši</i>), <i>Adolf Kosárek</i> (<i>krajinomalba</i>), <i>Julius Mařák</i></p>

3. architektura	<ul style="list-style-type: none"> - inspirace uměleckými slohy minulosti - věže a věžičky, cimbuří, strmé střechy - součástí staveb jsou také parky doplněné o altány, skleníky, umělé zříceniny, rozhledny a jeskyně <p><i>památky:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Národní divadlo (Josef Zítka), Národní muzeum, Rudolfinum (Josef Zítka, Josef Schulz) - londýnský parlament, budapešťský parlament - Gustav Eiffel – kovová konstrukce nesoucí Sochu svobody (Bertholdi), Eiffelovka (305m)
4. literární prameny	<p><i>Příběh umění</i> (Gombrich E.H.)</p> <p><i>Dějiny výtvarné kultury</i> (Mráz Bohumir)</p> <p><i>Anglický romantismus</i> (Klein František)</p> <p><i>Česká malba 19. století</i> (Kuthan Jiří)</p>

7. REALISMUS	
<i>od poloviny 19. století</i>	
1. obecná charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> - realistické tendence se objevují v průběhu celé historie umění - základem je realita a věčnost, skutečnost a skutečný člověk - zpodobňování konkrétních jevů v konkrétních situacích - neusiluje o malebnost a krásu, ale o pravdivost
2. malířství	<ul style="list-style-type: none"> - inspiruje se v prosté skutečnosti - objektivně studuje realitu - klade důraz na pečlivou kresbu a linii <p><i>představitelé:</i></p> <p>Gustave Courbet, Honoré Daumier, Francois Miller, Karel Turkyně, Antonín Chittussi</p>
3. literární prameny	<p><i>Příběh umění</i> (Gombrich E.H.)</p> <p><i>Dějiny umění</i> (Pijoan y Soteras Jose)</p> <p><i>Dějiny výtvarné kultury</i> (Mráz Bohumir)</p> <p><i>Realismus v českém malířství</i> (Mokrý František Viktor)</p> <p><i>Odcizení, dekadence, realismus</i> (Fischer Ernst)</p>

8. IMPRESIONISMUS	
<i>přelom 19. a 20. století</i>	
1. obecná charakteristika	<ul style="list-style-type: none"> - snaha o zachycení skutečnosti prostřednictvím smyslů a subjektivních dojmů (impresí) - soustředí pozornost na okamžik – záblesk – světelnou skvrnu -- základem je „barevná skvrna“ jako stavební jednotka obrazu - náladová bezprostřednost, zachycení civilního života-
2. malířství	<ul style="list-style-type: none"> - zvýraznění světelných prvků - čisté barevné tóny - výsledek se mísí až v oku diváka - hra světla a stínů - <i>pointilismus</i> – namísto barevné skvrny pouze body a tečky (<i>George Seurat, Paul Signac</i>) <p><i>představitelé:</i> <i>Claude Monet, Auguste Renoir, Camille Pissaro, Edgar Pegas, Henri de Toulouse-Loutrec</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - po impresionismu – snaha o překonání – barevná skvrna není jen nositelem světla, ale je samostatnou stavební jednotkou obrazu, <i>zrod moderního malířství</i> <p><i>představitelé:</i> <i>Paul Cézanne, Vincent van Gogh, Paul Gauguin</i></p>
3. literární prameny	<p><i>Příběh umění</i> (Gombrich E.H.) <i>Dějiny umění</i> (Pijoan y Soteras Jose) <i>Cesty výtvarného umění</i> (Bauer Alois) <i>Dějiny výtvarné kultury</i> (Mráz Bohumir) <i>Impresionismus</i> (Welton Jude) <i>Impresionismus</i> (Denver Bernard)</p>

UMĚNÍ 1. POLOVINY 20. STOLETÍ		
<i>název</i>	<i>charakteristika</i>	<i>představitelé</i>
EXPRESIONISMUS	<ul style="list-style-type: none"> - z francouzského <i>l'expression</i> (výraz) - subjektivní, vnitřní vize - snaha o zachycení pochodů 	<p><i>Vincent van Gogh</i> <i>Václav Špála</i> <i>Josef Čapek</i> <i>1. Der Blaue Reiter:</i></p>

	<p>lidského nitra</p> <ul style="list-style-type: none"> - bezprostřední výraz - dramatičnost, vnitřní napětí - boří tradiční stavbu díla - nové, nekonvenční pojetí a formy - ostré, útočné barvy - rozmáchlá dynamická gesta - barvy neodpovídají realitě - zjednodušení a deformace tvarů 	<p>James Ensor – <i>Masky</i>, <i>Alfred Kubin</i>, <i>August Macke</i></p> <p>2. <i>Die Brücke</i>:</p> <p>Edvard Munch – <i>Křik</i>, <i>Emil Nolde</i>, <i>Max Beckmann</i>, <i>Chaim Soutine</i>, <i>Georges Rouault</i></p> <p>3. <i>Osma</i>:</p> <p><i>Emil Filla</i>, <i>Otakar Kubín</i>, <i>Antonín Procházka</i>, <i>Bohumil Kubišta</i>, <i>E.A. Pittermann</i></p>
FUTURISMUS	<ul style="list-style-type: none"> - <i>futurus</i> – budoucí - popírání minulosti, vývoje, dědictví - inspirace pohybem, technikou - fantazie, představa, pocit - moderní život, uspěchanost, změna jako inspirace - dynamismus, protikladné plochy 	<p>Giacomo Ballo</p> <p>Umleto Bocecioni</p> <p>Carlo Carra</p> <p><i>Gino Severini</i></p> <p><i>Marcel Duchamp</i></p>
KUBISMUS	<ul style="list-style-type: none"> - snaží se zachytit třetí rozměr - charakteristické je rozbití předmětů na části tím, že na něj nazírají z různých pohledů – čas a prostor prostřednictvím rozkladu - převládá zátiší - geometrické formy - omezená škála barev 	<p>- Pablo Picasso – <i>Guernica</i>, <i>Slečny z Avignonu</i></p> <p>Georges Braque, <i>Juan Gris</i>, <i>Robert Delaunay</i>, <i>Marcel Duchamp</i></p> <p>u nás:</p> <p>malíři - Bohumil Kubišta, Otakar Kubín, Vincent Beneš, <i>Emil Filla</i>, Václav Špála, <i>Josef Čapek</i>, atd...</p> <p>sochaři – Otto Gutfreund</p> <p>architekti – Pavel Janák, Josef Chochol, Josef Gočár (<i>dům U černé matky boží</i> v Praze)</p>
DADAISMUS	<ul style="list-style-type: none"> - <i>dada</i> – hračka 	<p>Marcel Duchamp (<i>Nevěsta</i></p>

	<ul style="list-style-type: none"> - propagace náhody, nesmyslu - podstatou je humor - absurdnost, neúčelnost - abstrakce a fantazie - nelogická souvislost - automatismus bez významů - koláž, asambláž, ready-made 	<p><i>svlékána svými mládenci)</i> Francis Picabia, Man Ray, Hans Arp, Kurt Schwitters, <i>atd.</i></p>
SURREALISMUS	<ul style="list-style-type: none"> - radikální uvolnění emocí a psychiky - nový význam snu, asociace podvědomí a představivosti - inspirace psychoanalýzou S. Freunda - důraz kladen na fantazii, imaginaci, představivost - odmítání racionální kontroly - snaha o zachycení neskutečna - <i>sur</i> – nad – nadrealismus - koláž - fantaskní malba - film 	<ul style="list-style-type: none"> - Man Ray (<i>koláž, fotografie</i>) Salvador Dali (<i>snové obrazy</i>) Luis Bunuel (film <i>Andaluský pes</i>) Max Ernst, Joan Miró, Yves Tanguy, Paul Delvaux, René Magrit - Toyen, Jindřich Štýrský, Mikuláš Medek Skupina Ra: Václav Zikmund, Václav Tikal, Josef Šíma, František Muzika, Josef Ister, Bohdan Lacina, atd.
literární prameny	<p><i>Příběh umění</i> (Gombrich E.H.) <i>Dějiny umění</i> (Pijoan y Soteras Jose) <i>Dějiny výtvarné kultury</i> (Mráz Bohumir) <i>Český kubismus</i> (Lahoda Petr) <i>Osmá skupina výtvarných umělců</i> (Lamač Miroslav) <i>Český surrealismus 1929 – 1953</i> (Bydžovská Lenka) <i>Surrealismus a magie</i> (Choucha Nadia) <i>Surrealistická obraznost a kresba</i> (Neumannová Eva) <i>Výtvarné projevy Surrealismu</i> (Effenberger Vratislav) <i>Expresionismus und Fauvismus</i> (Sottriffer Kristian) <i>Dada</i> (Huelsenbeck Richard) <i>Dada 1916 – 1966</i> (Richter Hans)</p>	

UMĚNÍ 2. POLOVINY 20. STOLETÍ		
<i>název</i>	<i>charakteristika</i>	<i>představitelé</i>
POP ART	<ul style="list-style-type: none"> - snaha o zapojení masové kultury do umění - kontakt se životem v konkrétním světě - inspirace velkoměstem, průmyslem - komerční umělecké techniky - reklama, móda, design 	<p>Andy Warhol – <i>Campellova polévka, Marilyn Monroe</i></p> <p>Ray Liechtenstein, Robert Rauschenberg, Richard Hamilton</p>
PERFORMANCE	<ul style="list-style-type: none"> - umění akce - happeningy - festivaly - kořeny snad ve varieté, estrádě, kabaretu, divadle, muzikálu, filmu... 	<p>Allan Kaprow, Yves Klein – <i>Skok do prázdna, Robert Morris, Rebecca Horn, Laurie Anderson, atd.</i></p>
KONCEPTUÁLNÍ UMĚNÍ	<ul style="list-style-type: none"> - ideové, informační umění - východiskem umění je myšlenka - a to i samotná myšlenka – text, ústní zpráva jako umělecké dílo - zpochybňování pravidel - zapojení intelektu 	<p>Sol le Witt, Joseph Kosuth – <i>Jedna a tři židle, Joseph Beuyes – Stádo, Bernard Richter, On Kabara, atd.</i></p>
BODY ART	<ul style="list-style-type: none"> - umění, jež využívá jako vyjadřovací prostředek tělo 	<p>Bruce Nauman, Chris Burden, Gilbert & Georgie, Yves Klein, Marc Quinn, Marina Abramovič, atd.</p>
LAND ART	<ul style="list-style-type: none"> - zemní umění, venkovní - užívá jako materiál přírodní prostředí - útěk z města - duchovní síla prostředí - 	<p>Sol le Witt, Christo a Jeane - Claude – <i>Zahalené pobřeží, Robert Smithson – Spirálové molo, Denis Oppenheim, Walter De Maria, Josef Haml, Ivan Kafka, atd.</i></p>
VIDEO ART	<ul style="list-style-type: none"> - obrazovka nahradila plátno - sdělovací prostředek je televize, projekce 	<p>Bill Viola, Naim June Paik, Mariko Mori, Pipilotti Rist, atd.</p>

INTERNETOVÉ UMĚNÍ	<ul style="list-style-type: none"> - virtuální realita - interaktivnost - multimediální montáž - webové palety 	<i>Jake Tilson, Olja Lialinová</i>
literární prameny	<i>Příběh umění (Gombrich E.H.)</i> <i>Dějiny umění (Pijoan y Soteras Jose)</i> <i>Umělecké styly, školy a hnutí (Dempsey Amy)</i> <i>Arttoday (Lucie-Smith Edward)</i> <i>New media in late 20th century art (Rush M.)</i>	

b) Osobní prožitek z uměleckého díla

Do této části výuky řadím jakýkoli přímý dialog dětí s výtvarným originálem nebo autorem. Patří sem tedy návštěvy ateliérů, výstavních sálů, galerií, muzeí a dalších kulturních zařízení, jenž tento kontakt umožňují. Patří sem také besedy s výtvarnými umělci a řemeslníky, kurátory, nebo výtvarnými pedagogy, nebo zprostředkovaně shlédnutí dokumentárních, či volně biografických filmů s tematikou umění. Na tyto interakce navazuje vlastní výtvarná tvorba, která je jimi inspirována nebo motivována. Existuje celá řada způsobů, jak toto učinit. Pro názornost uvádím alespoň základní z nich:

- *výtvarná reakce na artefakt prostřednictvím jeho volného parodování*

Např. gestická malba na vodorovné ploše, lití a stříkání barvy, vrhání předmětů namočených v barvě na plochu, malba vycházející ze spontánního pohybu jako reakce na dílo Jacksona Pollocka

- *ztvárnění výtvarného díla s využitím jiného druhu umění*

Např. literární reakce (báseň, povídka), dramatická etuda – děti si vytvoří kostýmy a společně zahrají scénu z vybraného díla – živé sousoší podle „Svobody vedoucí lid na barikádu“ od Eugéne Delacroix

- *činnost inspirována nikoli artefaktem jako celkem, ale jeho vybranou částí*

Např. materiálové a námětové asociace, použití stejné formy či techniky – vlastní námět ztvárněný dynamickým a pastózním stylem malby Vincenta van Gogha

c) *Aktivní tvorba*

Jak již bylo mnohokrát zmíněno právě aktivní činnost dětí tvoří nenahraditelný základ pro jejich seznámení s historií výtvarného umění. Nové poznatky i vědomosti se nejlépe fixují propojením s osobní zkušeností. Zvláště u dětí platí, že nejtrvalejší stopu v nich zanechává právě to, co si prožijí „na vlastní kůži.“ Následující stránky nabízejí základní řadu vzorových praktických činností s přímou návazností na výtvarnou historii. Nabízejí zajímavé možnosti, jak se nechat inspirovat uměleckými díly a tvořit klasickými i moderními metodami. U jednotlivých úkolů jsou uvedeny ilustrační reprodukce dětských výtvarných prací, které vznikly pod mým vedením v hodinách VO ZUŠ v Karolínce.

Každý z úkolů je stručně charakterizován, popsán a jsou u něj uvedeny možné asociační větve, co se výtvarné historie týče. V této souvislosti je třeba také uvést, že konečná podoba zde prezentovaných úkolů vznikala postupně, kombinací mé osobní invence a rozličných inspiračních zdrojů. Prvním z nich je docela obyčejná a vlastně jakákoli dětská hra. Druhým je má osobní účast na výuce VO ZUŠ, kterou jsem v minulosti absolvovala více než deset let. Třetím inspirujícím činitelem je studium na Fakultě výtvarných umění v Brně. A konečně v neposlední řadě jsou to i rozmanité nakladatelské počiny. Mezi ně například patří:

- *Nekonvenční výtvarné techniky* (Rusik Ladislav)
- *Výtvarná tvorba* (Nedvědová Zdenka)
- *Tvoříme ve stylu známých malířů* (Uhlíř Jan)
- *Výtvarné techniky fantazijního umění* (Valejjo Boris)

ROZHOVORY

asociace: prehistorické umění , komunikace, řeč, emoce

autor a dílo: ukázky pravěkého jeskynního umění

pomůcky: kameny, kamínky a dřívka

úkol: Hrajeme si na to, že nedokážeme mluvit a musíme se dorozumět nějak jinak. Ve dvojicích vyjadřujeme pantomimou možnosti setkání a vzájemný vztah – náklonnost, nenávisť, odpor, atd. Poté si povídáme o „přátelských a nepřátelských“ liniích, čárách, bodech, vlnkách, křivkách. Vyzkoušíme si jakou linii po sobě zanechává kámen, jakou dřívko a jiné předměty. Nakonec se pokusíme zachytit skutečný rozhovor mezi dvěma lidmi. Obkreslíme si navzájem na papír své hlavy z profilu a mezi nimi tvoříme pomocí čar, linek, bodů a obtisků dialog.

technika: kresba – tužka, tuš, pero, barevné tužky, úhel

PRAPODIVNÍ TVOROVÉ

asociace: gotika, báje a legendy, fantazie, náhody

autor a dílo: Hieronymus Bosch – Zahrada pozemských rozkoší, Matthias Grünewald – Isenheimský oltář, Albrecht Dürer - Sen

pomůcky: kartičky s údaji o tvorech (počet končetin, počet očí, pokrývky těla atd.)

úkol: Povídáme si o snech, o neprobádaných oblastech na Zemi i ve vesmíru, o tvorech, které jsme nikdy neviděli. Každý si vylosuje několik kartiček s popisem bytosti a snaží se ji vyobrazit se všemi zadanými charakteristika a v prostředí, kde by mohla existovat.

technika: kombinovaná technika, podle potřeb si každý bere to, co potřebuje – tužka, pero, tuš, pastel, vodové barvy, atd.

SUPERČLOVĚK – SUPERSTROJ

asociace: renesance, anatomie, perspektiva, rozměr

autor a dílo: Leonardo da Vinci a jeho studijní kresby lidského těla, anatomické črty, technické návrhy

pomůcky: Anatomie pro výtvarníky, přírodovědné a technické publikace, fotografie organismů a strojů, stavebnice, atd.

úkol: Každý je vynálezce a snaží se vynalézt a výtvarně ztvárnit mechanismus složitého zařízení plnícího mnoho funkcí najednou. V okamžiku, kdy je superstroj na světě, snaží se vymyslet superčlověka budoucnosti, který by dokázal takovýto stroj řídit. S přihlédnutím na podobnosti funkcí jednotlivých organismů, ať živých (člověk), nebo mrtvých (stroj). Povídáme si na téma „živý stroj“, robot, možnosti těla jako mechanismu.

technika: kolorovaná kresba na formát A4-3, tužka, pero, tuš, vodové barvy

AUTOPORTRÉT

asociace: baroko, emoce, podobizna, proporce, objem, modelace, grimasa

autor a dílo: Rembrandt van Rijn a reprodukce jeho obrazů

pomůcky: zrcátko

úkol: Zkoumáme v zrcátku svou tvář, povídáme si o mimice, neverbální komunikaci, charakteristických rysech. Smějeme se na sebe, snažíme se vypadat smutně, zlostně, lhostejně. Na náčrtkový papír si tužkou zkusíme několik skic s různými výrazy obličeje. Pozorně sledujeme tvar rtů, nosu, očí. Nakonec se s použitím zrcátka pokusíme o co nejuvěrnější vytvoření vlastní podobizny s důrazem na zvýraznění charakteristických rysů, správné proporce a rozmístění.

technika: kresba – tužka, malba - akvarelové barvy

TEČKY, BODY, PUNTÍKY

asociace: impresionismus, postimpresionismus, pointilismus, barva, světlo

autor a dílo: Paul Signac, George Seurat a reprodukce jejich obrazů

pomůcky: nožík, brambory

úkol: Hledáme v okolí plochy tvořené barevnými skvrnami (např. spadané listí), vybereme si kousek okolní krajiny a začneme ji malovat, poté si vytvoříme razítka z brambor a těmi (nebo konečky prstů), tiskneme do rozmalované krajiny spadané listí. Poté můžeme vytvořit i jeden společný obraz velkého stromu plného podzimního barevného listí.

techniky: malba – štětce, temperové barvy

JEDNOU BARVOU

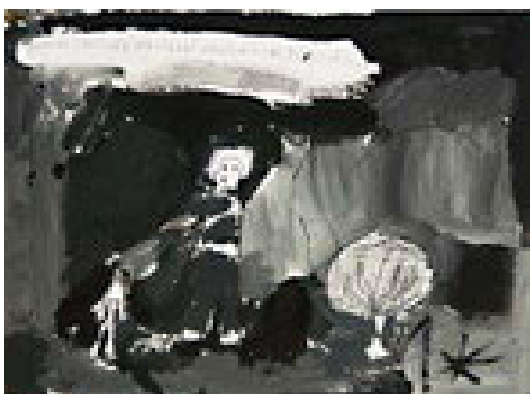
asociace: kubismus, imaginace, metamorfóza, míchání barev, valér, ilustrace

autor a dílo: Pablo Picasso – reprodukce z modrého a růžového období

pomůcky: barevná sklíčka, černobílé fotografie, film, monochromní počítačové tisky

úkol: Přečteme si báseň Hanse Arpa „Mít zelené tělo“, pozorujeme svět přes barevná sklíčka, všímáme si, jak se barvy za ním mění, totéž pozorujeme u černobílých fotografiích. Vybereme si ze základních barev jednu a snažíme se malovat pouze s jejím použitím, tvoříme její různé odstíny zesvětlováním a ztavováním. Pokusíme se vytvořit krátký text vztahující se k zvolené barvě, propojíme text a malbu. Ilustrujeme text.

techniky: malba – štětec, temperové barvy

LÉČENÍ OBRAZU

asociace: kubismus, koláž, asambláž, náhoda, kreativita, představivost, odvaha

autor a dílo: Georges Braque, Jiří Kolář – ukázky díla

pomůcky: staré noviny, časopisy

úkol: Povídáme si o vzniku koláže a asambláže, poté si každý vylosujeme několik ústřížků a volně rozhodíme na připravený papír. V této pozici je nalepíme a snažíme se tuto nově vzniklou členitou plochu prostřednictvím kresby a malby dotvořit. Necháme se volně inspirovat náměty na ústřížcích.

techniky: kresba – pero, tuš, malba – štětec, vodové barvy

PÍSMO A PÍSMENO, PLATIDLO

asociace: iluminace, iniciály, písmo, text, kaligrafie, secese, plakát

autor a dílo: Alfons Mucha a jeho dílo

pomůcky: středověké texty, staré knihy, kaligrafie, ukázky různých plakátů, bankovek, reklamních tiskovin

úkol: Povídáme si o písmenu a textu. O slovu jako znaku a symbolu. O bohatě zdobených iniciálách. Přemýšlíme nad tím, k čemu všemu je písmeno, slovo, text a kde všude je potřebujeme. Snažíme se vytvořit vlastní originální abecedu, poté iniciály svého jména a příjmení tak, aby nás, co nejlépe vystihovaly. Nakonec si vyzkoušíme zapojení textu do výtvarného návrhu při tvorbě vlastní bankovky.

technika: kresba - pero, tuš, dřívka, vodové barvy různé typy štětců.

DYNAMICKÁ KRAJINA

asociace: expresionismus, barva, vrstva, gesto, rytmus, dynamika, struktura

autor a dílo: Vincent van Gogh, Jackson Pollock

pomůcky: ukázky různých reprodukcí krajin (Gogh, Monet, Signac, Cézanne, atd), biografický film o Jacksonu Pollockovi

úkol: Povídáme si o různém způsobu podání krajiny, všímáme si především práce Vincenta van Gogha, poté sledujeme ukázky z filmu znázorňující metody malby Jacksona Pollocka. Pokusíme se o podobně znázorněnou živou a dynamickou krajinu. Můžeme malovat přímo prsty, barvu stříkat, namáčet do ní hadr a ten potom na papír házet... Povídáme si o roli náhody v tomto způsobu malby.

technika: malba – tuby, plechovky, kelímky s temperovou barvou, štětce, špachtle, hadříky

BLUDIŠTĚ

asociace: abstrakce, kompozice, linie, čára, hranice, akční umění

autor a dílo: Piet Mondrian, František Kupka, Zdeněk Sýkora, Petr Kvíčala

pomůcky: reprodukce labyrintů a bludišť, čtení báje o Mínotaurovi, toaletní papír, provázky

úkol: Vyprávíme si báji a pak si ve třídě vytvoříme pomocí provázků a papíru improvizované bludiště. Po této zkušenosti každý vytvoří co nejspletitější a nejoriginálnější kresebný plán labyrintu. Následně si náhodně z vytvořených prací jednu vybereme a soutěžíme v tom, kdo nalezne nejdříve cestu ven.

technika: kresba – barevné tuše, pera

NOVÝ SVĚT

asociace: abstrakce, informel, výřez, geometrie, nekonkrétno, nereálno, nefigurativní

autor a dílo: Wassily Kandinsky, Kazimír Malevič

pomůcky: kartičky s názvy předmětů, lupa z papíru (list papíru s vyřezaným otvorem cca 10x10 cm)

úkol: Povídáme si o počátcích abstrakce, o hledání nových způsobů malby a zobrazování věcí běžně okem nepostřehnutelných. Poté vytahujeme lístečky a rychle a jednoduše kreslíme předměty, které jsou na nich napsané tak dlouho, dokud není plocha papíru zcela překrytá. Použijeme „lupu“ a na kresbě si najdeme zajímavý výřez. Naším úkolem je nalezený kousek zvětšit a barevně zpracovat. Vzniká kompozice, kterou málokdo bude schopen dešifrovat, ačkoli její předloha je vlastně velmi reálná.

technika: kresba – tužka, malba – štětec, temperové barvy

3 Praktická část

3.1 Dotazník

Stručná charakteristika dotazníku

Jednalo se o dotazník **anonymní**, cílovou skupinu tvořily děti **VO ZUŠ v Karolince**, konkrétně **Základního studia I. stupně**. Celkový počet dětí byl **84** ve věkovém rozmezí **8 – 13 let**. Chlapci a dívky zde byli zastoupeni zhruba **1:1**.

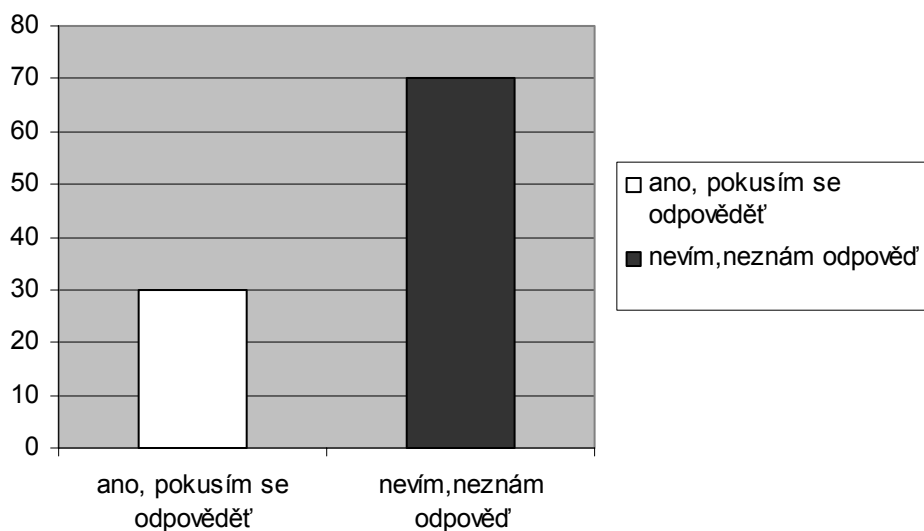
Dotazník se zabýval mírou informovanosti žáků **VO ZUŠ** v oblasti dějin výtvarného umění. Tvořilo jej **14 otázek**, jenž byly koncipovány ze tří základních oblastí (výtvarná teorie, výtvarná historie, osobní zkušenost a postoj) a předpokládaly u žáků navštěvujících školu s uměleckým zaměřením, alespoň základní míru znalostí.

Specifika jednotlivých otázek

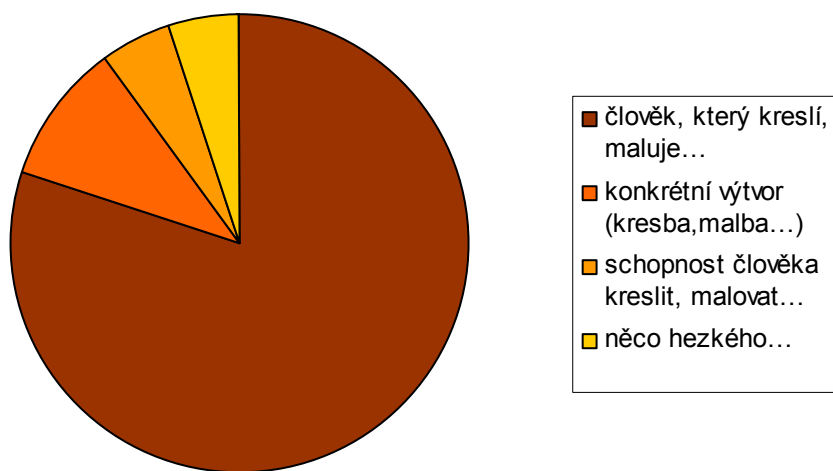
Následující stránky konkrétně rozebírají jednotlivé otázky, zvláštnosti a jejich možné příčiny. U každé otázky je grafické znázornění, které procentuálně udává správnost odpovědí, nebo alespoň pokusů o odpověď. V případě, že odpovědi na otázku mohly být a byly rozličnější, je sloupcový graf doplněn o graf kruhový, jenž znázorňuje škálu odpovědí.

1. Co myslíš, že je výtvarné umění ?

Odpověď na tuto otázku dopadla relativně dobře. Jak ukazuje graf č. 1, většina dětí se snažila odpovědět. Na grafu č. 2 můžeme vidět, že správně označily výtvarné umění jako jakousi tvořivou činnost (nebo její výsledek), velká část z nich si však pod tímto pojmem představuje osobu, která tuto činnost provádí.

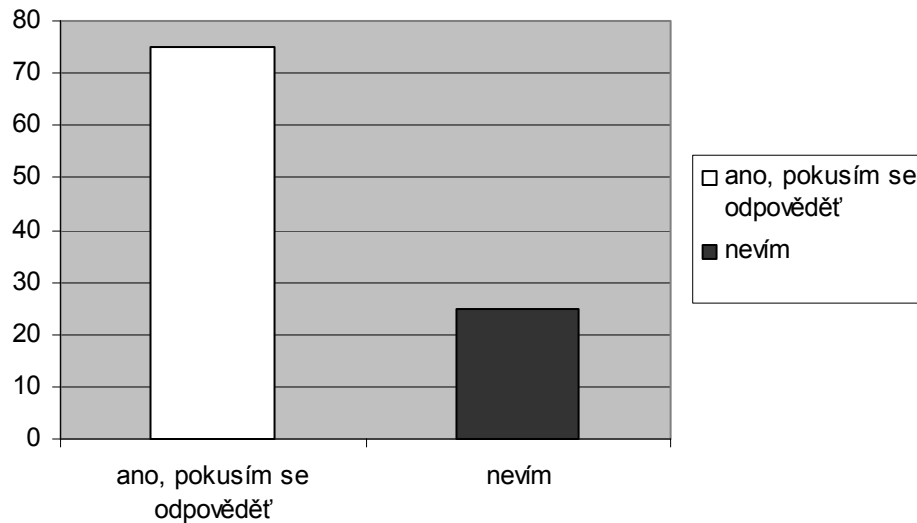
graf 1

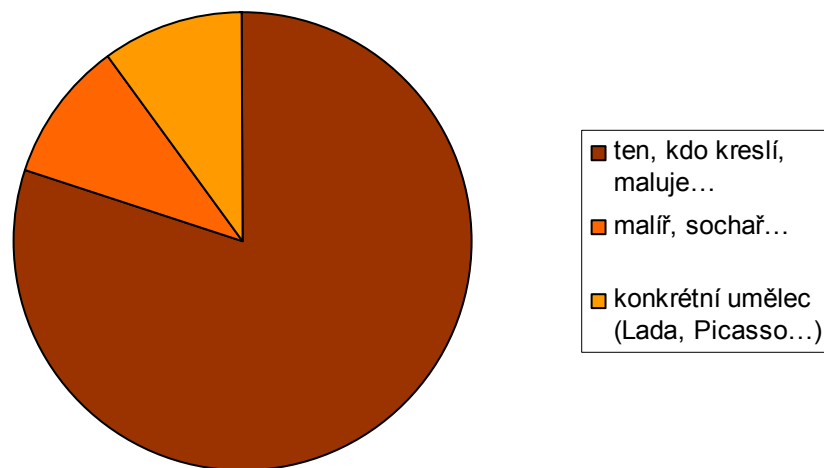
graf 2

2. Kdo je podle tebe výtvarný umělec ?

Tuto otázku se opět snažila zodpovědět většina dětí (viz graf č. 3). Graf č. 4 ukazuje, že spíše než snahou o vysvětlení samotných slov „výtvarný“ a „umělec“, odpověděly na tuto otázku popisem činnosti (maluje, kreslí...), názvem profese (malíř, sochař...) a nebo konkrétním vlastním jménem autora (Lada, Picasso...)

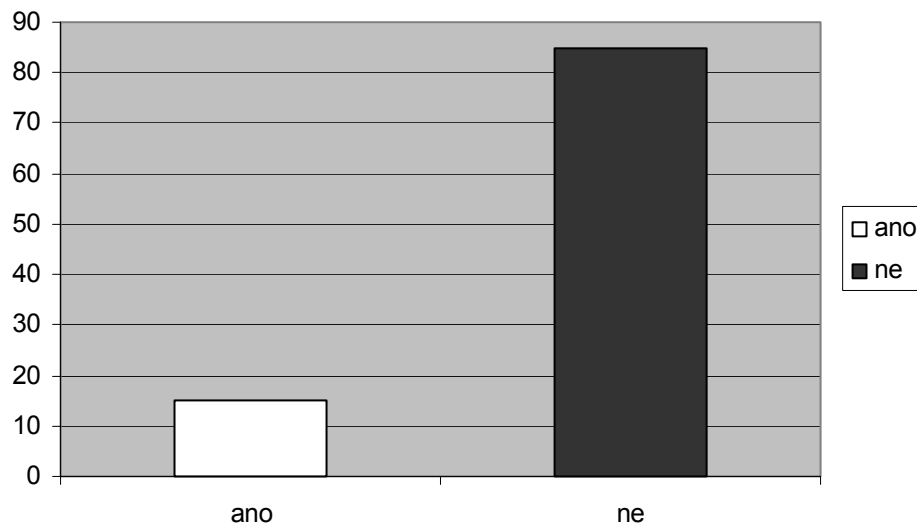
graf 3

graf 4

3. Vzpomeneš si na nějakou knihu nebo časopis o výtvarném umění, který dobře znáš ? Napiš název, nebo ho popiš.

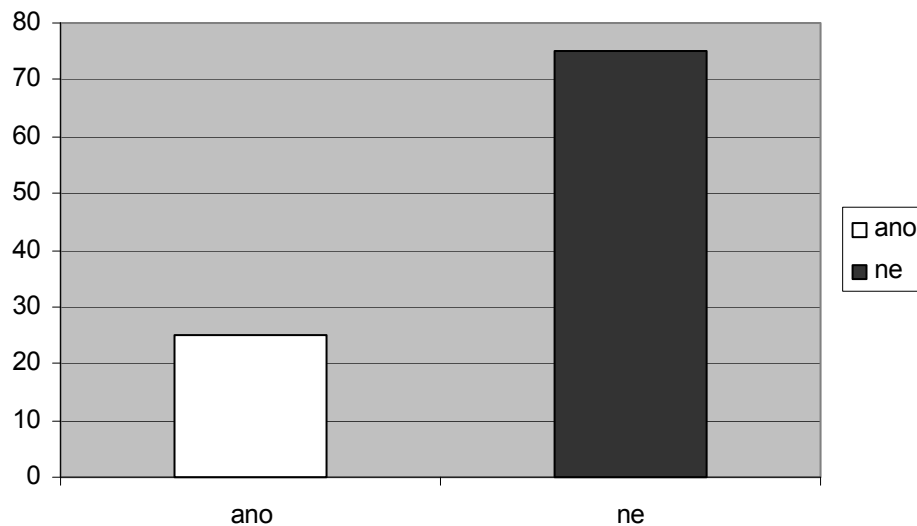
Už třetí otázka se ukázala jako složitá. Na grafu č. 5 můžeme vidět, že o kladnou odpověď se pokusilo jen minimum dětí. Jejich odpovědi zahrnovaly jak názvy knih (např. Kniha pro malé mistry, Dějiny umění, Výtvarná výchova pro začátečníky), tak i popisy publikací, které se týkaly především v současnosti oblíbených příruček typu „Jak kreslit tužkou“, „Jak namalovat lidské tělo“ atd.

graf 5

4. Znáš nějaké umělecké směry ? Jaké ?

Na tuto otázku opět většina dětí nedokázala odpovědět (viz. graf č. 6), pokud se o to pokusily, odpovídaly buď velmi správně a vyjmenovaly hned několik uměleckých směrů, a nebo jejich odpověď naznačila, že dobře nerozumí samotnému pojmu (viz. graf č. 7). Z odpovědí na tuto otázku bylo patrné, že některé z nich nedokážou rozlišit výtvarné techniky, formy, umělecké směry.

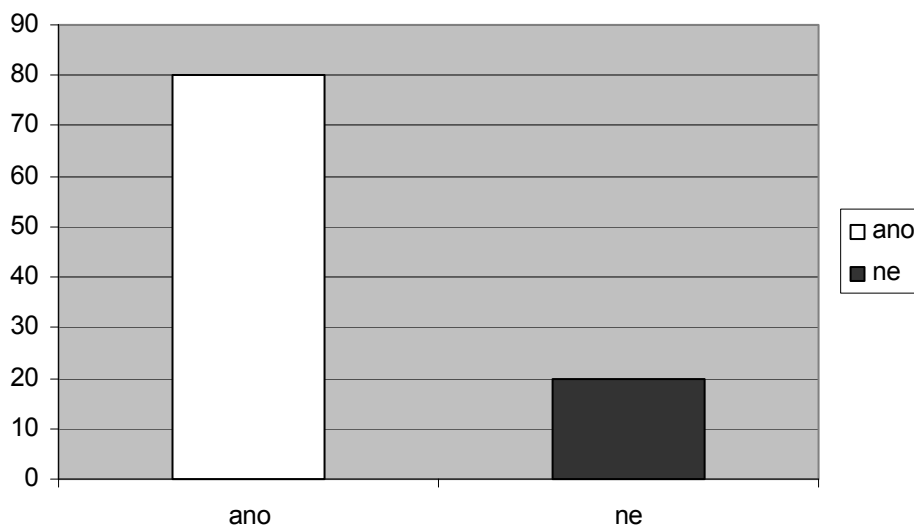
graf 6

graf 7

5. Patří nástěnné jeskynní malby do období pravěku ?

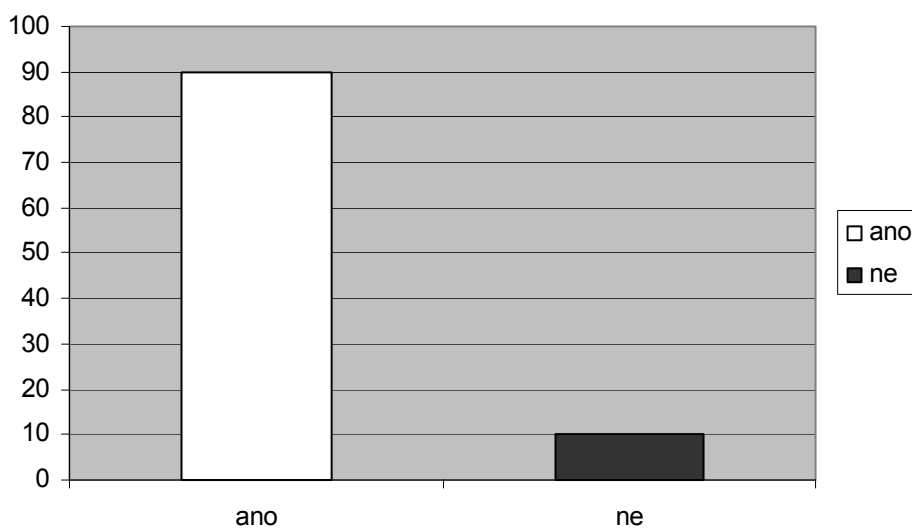
Tato otázka patří k těm úspěšnějším, co se správných odpovědí týče. Na grafu č. 8 je patrné, že více než dvě třetiny dětí mají povědomí o tom, kam zařadit jeskynní umění.

graf 8

6. Je autorem slavného obrazu „Mona Lisa“ Leonardo da Vinci ?

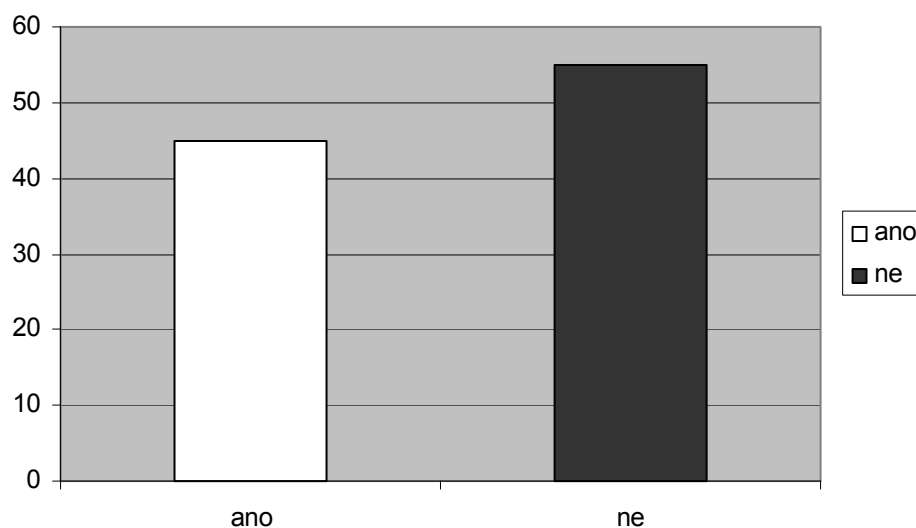
Otázka číslo šest je neúspěšnější vůbec a vypovídá pouze o tom, jak hluboce ukotvené jsou některé výtvarné fenomény, mezi něž Mona Lisa bezesporu patří. Graf č. 9 ukazuje, že ani dětem se některá zprofanovaná jména autorů a jejich díla nevyhýbají.

graf 9

7. Je autorem slavné sochy „David“ Pablo Picasso ?

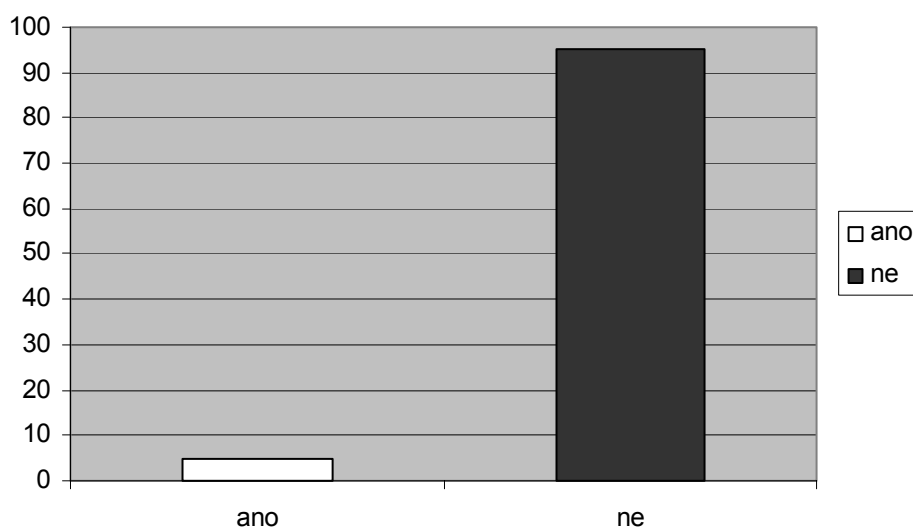
Tuto otázku doprovázela záměrně malá záludnost, neboť jméno Pabla Picassa je další z těch, které děti obvykle rychle „sypou z rukávu.“ Nicméně odpovědi ukázaly (viz. graf č. 10), že jeho dílem, už si tak jisté nejsou.

graf 10

8. Dokážeš vysvětlit, co je „akční umění“ ?

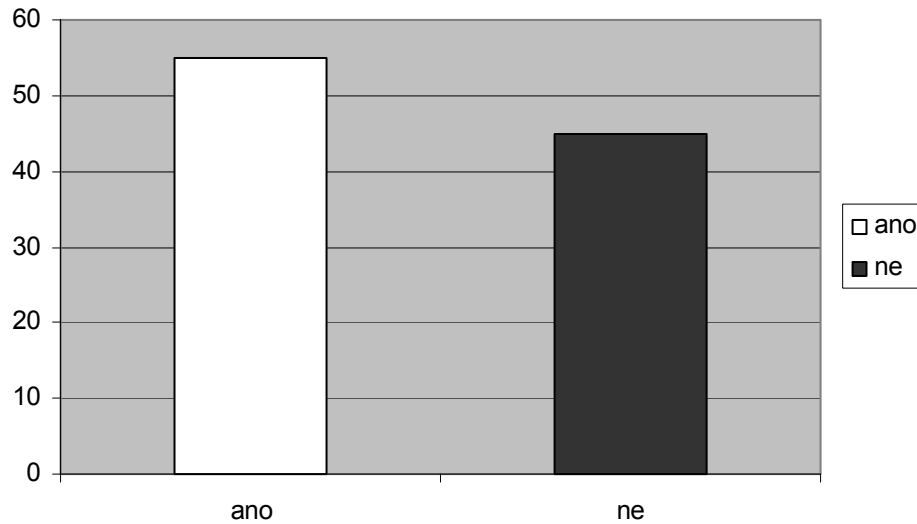
Osmá otázka byla zařazena jako jediná dotýkající se bezprostředně současného umění, o němž děti jednoduše nemají ani povrchní znalosti. Tato otázka byla zodpovězena vůbec nejhůře, jak ukazuje graf č. 11.

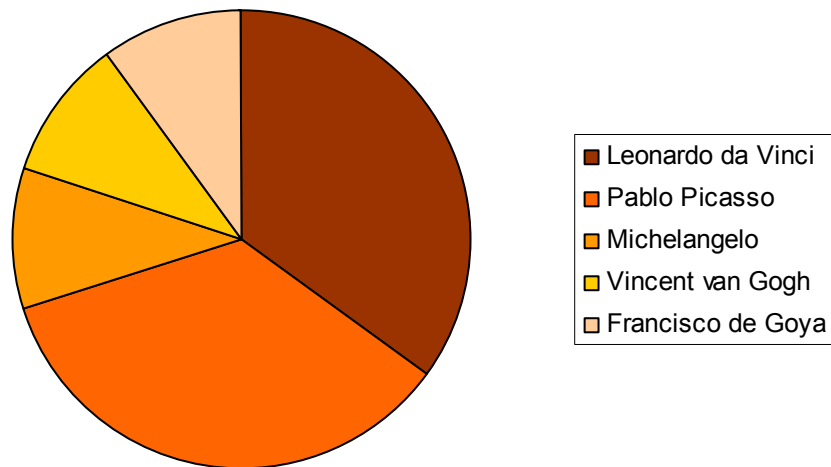
graf 11

9. Vybaví se ti jméno některého zahraničního výtvarného umělce ? Kterého?

Výsledek odpovědí na tuto otázku odpovídá průměru. Zhruba polovina dětí (viz. graf č. 12) si na nějakého autora vzpomněla. Paleta odpovědí však nebyla příliš pestrá, což ukazuje graf č. 13.

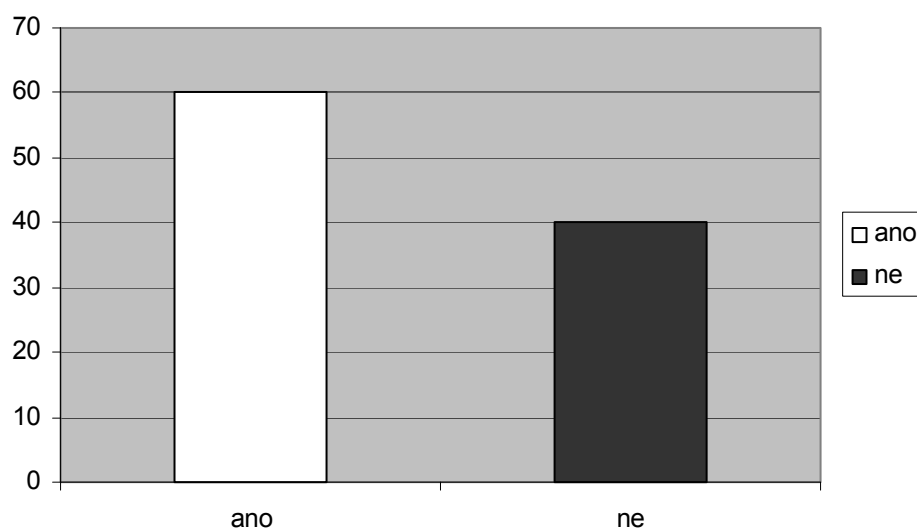
graf 12

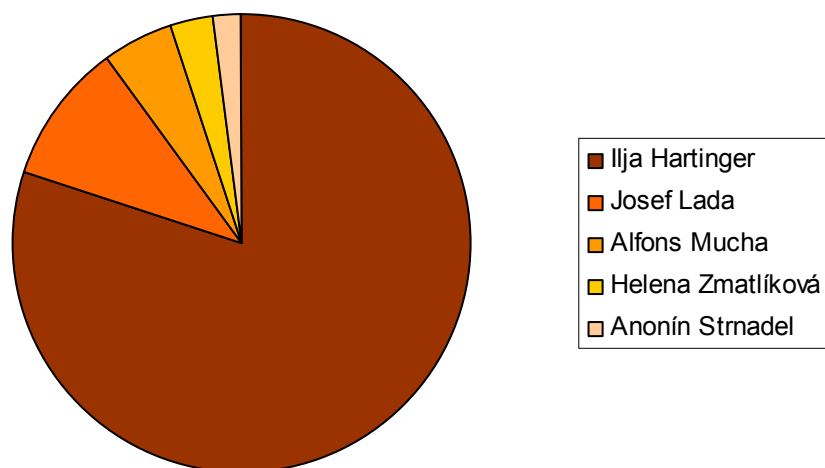
graf 13

10. Vybaví se ti jméno některého českého výtvarného umělce ? Kterého ?

Opět spíše průměrný výsledek (viz. graf č. 14), v případě českého umělce ještě o něco horší, než v předchozí otázce. V této otázce navíc většina dětí odpověděla jménem místního oblastního autora , jiná jména se objevila jen výjimečně (viz. graf č. 15).

graf 14

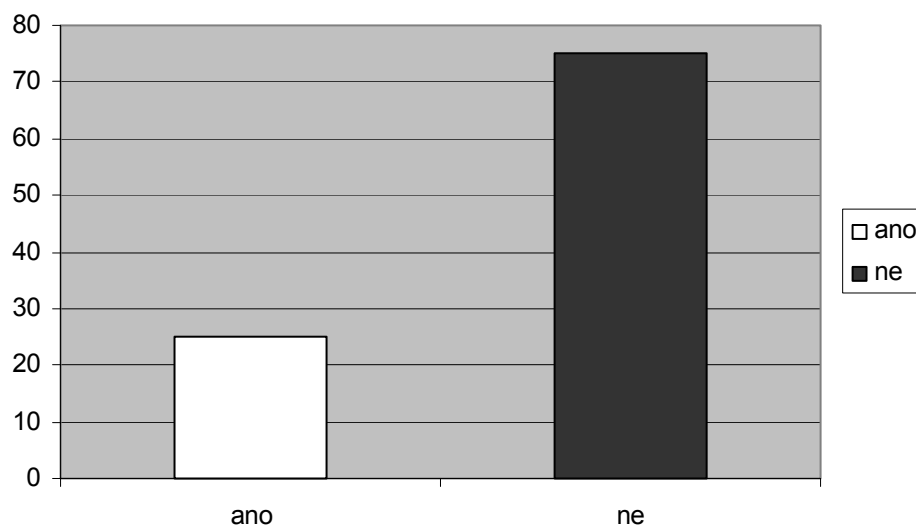

graf 15

11. Vybaví se ti jméno některého současného žijícího výtvarného umělce ?

Kterého ?

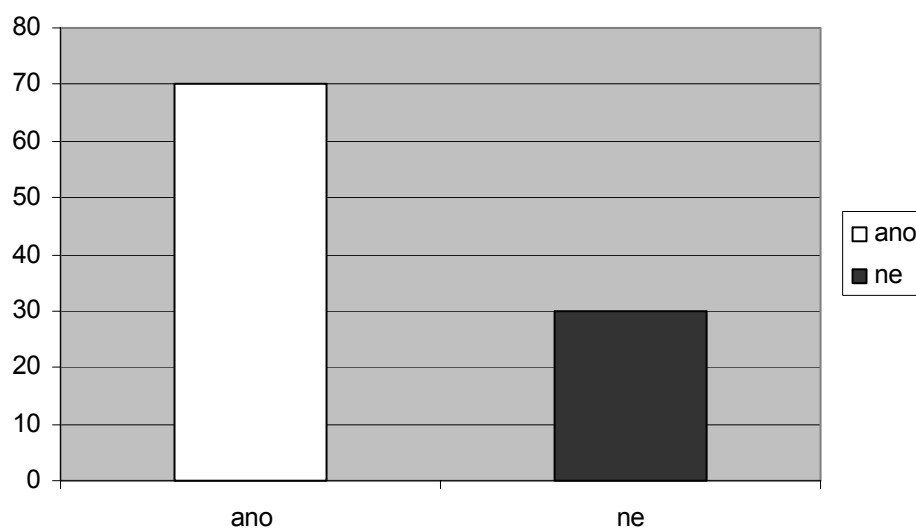
Třetí dotaz na jméno umělce, tentokrát současného a žijícího dopadl nejhůře (viz. graf č. 16). Většina dětí odpověděla záporně a ty, co odpověděly jinak, uvedly opět jméno onoho místního umělce (Ilja Hartinger).

graf 16

12. Navštívil/a jsi někdy nějakou galerii ?

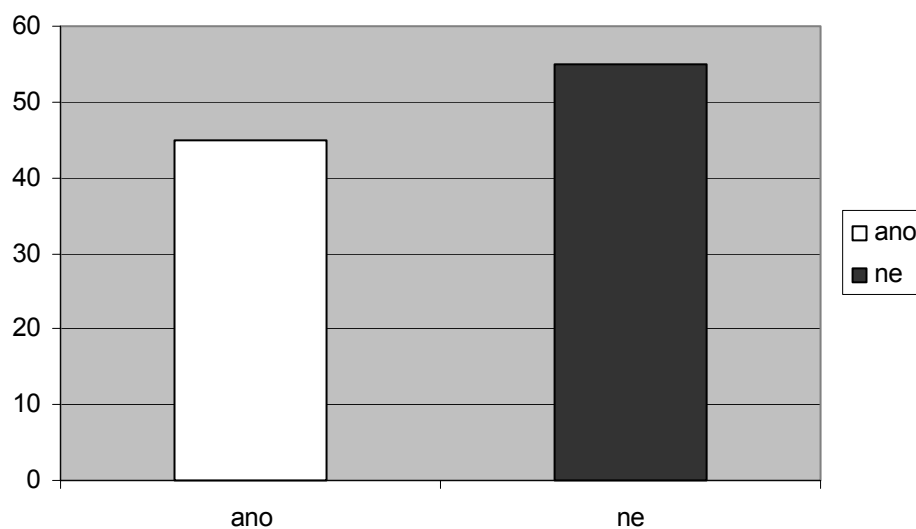
Navzdory předchozím neznalostem se v této otázce ukázalo (viz graf č.17), že velká většina z dětí někdy navštívila galerii s uměním. (V následující debatě však vyšlo jasně najevo, že mnozí z nich měli na mysli pouze soukromou galerii už zmíněného místního umělce.)

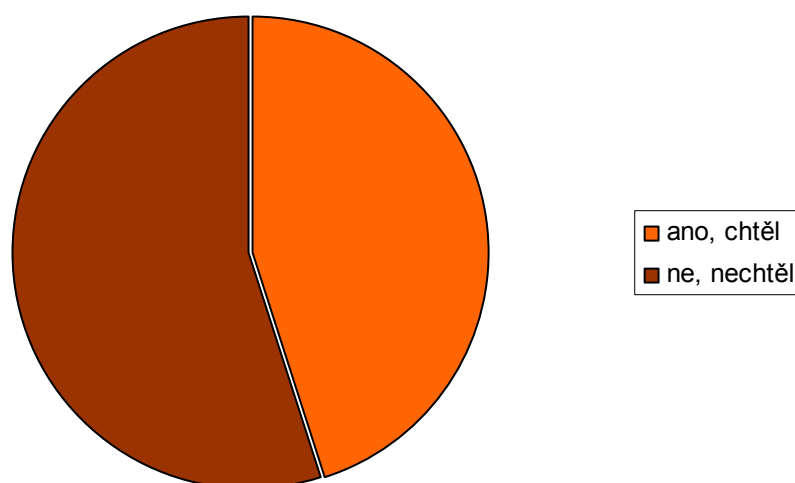
graf 17

13. Máš možnost získat informace z historie výtvarného umění v hodinách VO ZUŠ ? Jaké a jak ? Pokud ne, chtěl/a bys je získat ?

Na předposlední otázku odpověděly děti vyrovnaně, takřka 1:1. O něco více než polovina z nich si myslí, že v hodinách VO ZUŠ nemají možnost seznámení s dějinami výtvarných umění (viz. graf č 18), ačkoli by o to v podstatě měly zájem (viz. graf č. 19). Do výčtu konkrétních informací a metod se děti ani v jednom případě nepustily.

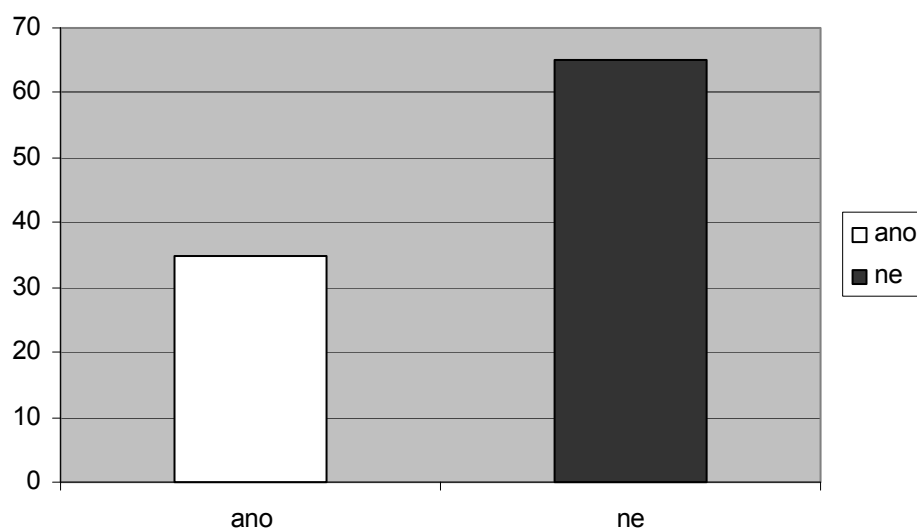
graf 18

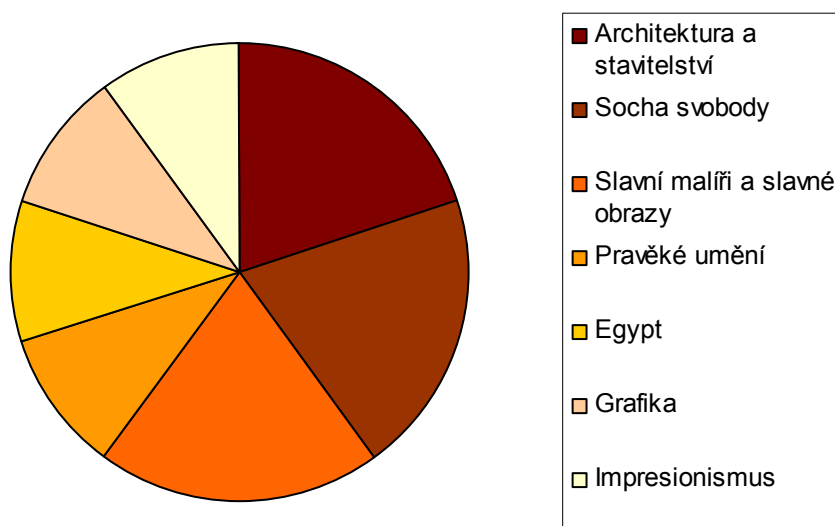
graf 19

14. Zajímá tě historie výtvarného umění ? Co konkrétně a proč ?

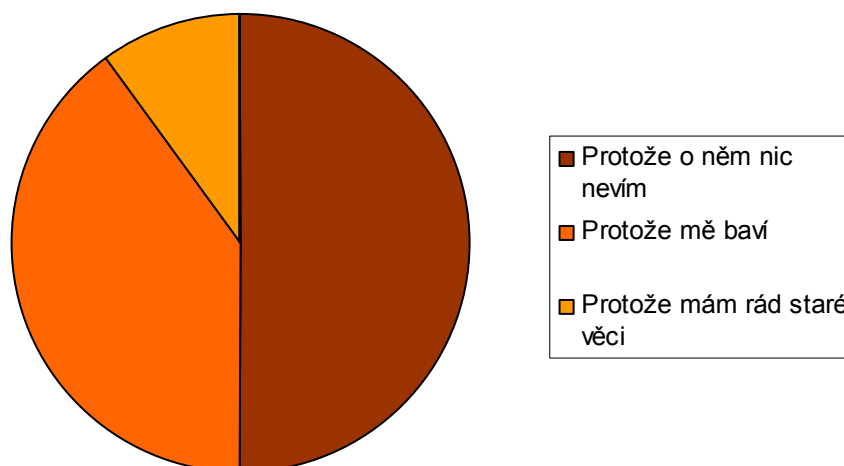
Jak je patrné z grafu č. 20 velkou většinu dětí historie umění vůbec nezajímá. Přesto se našly takové, které projevily zájem dokonce i o konkrétní umělecké směry, nebo formy (viz. graf č 21). Jaké důvody je vedou k zájmu o historii umění ukazuje graf č. 22.

graf 20

graf 21

graf 22

Vyhodnocení dotazníku

Odpovědi, které jsem si zde měla možnost přečíst mne vlastně ani v nejmenším nepřekvapily. Ukázalo se v podstatě to, co jsem očekávala. Děti jsou obecně povrchně seznámeny s některými všeobecně známými jmény a díly z výtvarné historie, nebo si jsou vědomy skutečností vztahujících se k výtvarnému umění, pokud se dějí bezprostředně v jejich okolí.

Pojem „umění“ mají spojený s tvůrčí činností, s „něčím hezkým“, s konkrétním výsledkem tvořivého procesu. Nemají však ani ponětí o možných souvislostech, nemluvě o tom, že by dokázaly cokoli z výtvarné historie využít ve vlastní aktivitě. Dětem nejsou jasné základní pojmy (technika, forma, námět, směr), tudíž se ani nemohou správně orientovat. Je patrné, že jak ve výtvarné výchově na základní škole, tak bohužel i v hodinách VO ZUŠ je nikdo systematicky s výtvarným uměním dosud neseznamoval. Jejich touha po poznání v této oblasti není tedy (až na výjimky) nijak a ničím motivována ani inspirována.

4 Přínos pro pedagogickou praxi

Základní umělecká škola je především škola. Není to zájmový kroužek. Zabývá se učební látkou – výtvarným jazykem, kulturou, myšlením. Jejím cílem je stimulovat a kultivovat imaginativní schopnosti, rozvíjet fantazii, představivost, obrazotvornost, senzibilitu... vychovávat tvořivého žáka. Tvořivého člověka.

Mým hlavním předsevzetím na počátku vzniku této práce bylo vytvořit si ucelený pohled na roli umění a jeho historie ve výtvarném oboru, výtvarné výchově, potažmo výchově jako takové. Poté na základě tohoto pohledu (a snad i pochopení), dát vzniknout konkrétnímu systému, jenž bych mohla bez obav při výuce VO ZUŠ používat. Troufám si říct, že se tak i stalo.

Samozřejmě, že byl výběr, způsob a obsáhlost zpracování podřízen konkrétním potřebám a formálním požadavkům práce. V případě modelového výtvarného projektu jde však i přesto o ten pomyslný první schod na cestě vzhůru. Jsem přesvědčena, že se jedná právě o ten ukázkový zlomek, na němž se posléze dá celý proces integrace výtvarné kultury do výuky postavit.

Je však důležité mít na paměti, že to tím ani zdaleka nekončí. Neboť v historii umění lze nalézt spojitosti s kteroukoli tvořivou činností a podle chuti jimi okořenit nejen hodiny výtvarného oboru, ale i život.

5 Seznam použité literatury

1. BAUER, A. *Lexikon výtvarného umění*. Olomouc: Fin, 1996, 228 s. ISBN 80-7182-023-7
2. BAILEY, H. T. *Art education*. New York: Houghton Mifflin, 1914, 101s.
3. DAVID, J. *Výtvarná výchova jako smyslový a duchovní fenomén*. Polička: Fantisk, 1993, 122s. ISBN 80-901438-5-7
4. DEMPSEY, A. *Umělecké styly, školy a hnutí*. Praha: Slovart, 2002, 304 s.
5. GOMBRICH E.H. *Příběh umění*. Praha: Mladá fronta, 1997, 683 s. ISBN 80-204-0685-9
6. PROKOP, V. *Kapitoly z dějin výtvarného umění*. Sokolov: O.K.-Soft, 1996, 67 s.
7. ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V. nejen pro ZUŠ*, Praha: UK-PF, 2003, 198 s. ISBN 80-7290-129-X
8. SPOUSTA, V. *Krása, umění a výchova*, Brno: MU, 1995, 129 s. ISBN 80-210-1196-3
9. SPOUSTA, V. *Integrace základních druhů umění ve výchově*, Brno: MU, 1997, 291 s. ISBN 80-210-1640-X
10. VONDRÁK, M. *Koncepce výtvarné výchovy a jejich souvislosti s vývojem výtvarného umění 20. století*, České Budějovice: JU, 1996, 104 s. ISBN 80-7040-164-8

6 Abstract

Integration history of visual art

The central problem of this diploma work is introduced by a quest to find a way how to integrate history of visual art into the lessons of „arts and crafts“ at the elementary school of art. It shows how to break into the world of artistic styles, authors or phenomenon. It shows how to give this information to children by the intuitive and impulsive way and how to cultivate their relationship to visual art through their own experiences and active creation.

The entire work leads into a proposition of one of the potential educational system with practical examples. Reproductions of children's works and some charts, giving an overview of more problems and facilitating orientation, aid in elucidating the ideas of this work.

Integrace dějin výtvarného umění

Ústředním tématem této diplomové práce je snaha o integraci historie umění do výuky VO ZUŠ. Zabývá se možnostmi, jak proniknout do světa uměleckých stylů, autorů i výtvarných fenoménů. A také tím, jak tento kontakt zprostředkovat žákům nenásilně a spontánně. Podstatou je kultivace jejich vztahu k výtvarnému umění prostřednictvím vlastního prožitku a aktivní tvorby.

Celá práce končí nabídkou potencionálního modelového výtvarného projektu. Ke zvýraznění a zdůraznění myšlenky je text doplněn reprodukcemi dětských prací a grafy, jenž problematiku zpřehledňují a usnadňují orientaci.